

Identitate profană și alteritate religioasă în scrierile lui Ștefan Baștovoi

Amalia DRĂGULĂNESCU*

Key-words: *profane identity, limits of time, madness for Christ, poetry, religious alterity*

Legătura paradoxală dintre *timp* și *nebunie*, care își găsește ilustrarea ulterioară în expresia „Fericiți cei săraci cu duhul, că a celora este împărăția cerurilor”, reprezintă „firul roșu” (!) care străbate întreaga creație a lui Ștefan Baștovoi. În lucrarea de față ne vom limita doar la trei dintre volumele acestui autor, și anume culegerea de poeme *Casa timpului*, (pseudo-)romanul *Nebunul* și cartea de eseuri *Ortodoxia pentru postmoderniști*. În ce constă însă relația ideatică dintre *timp* și *nebunie*, așa cum am precizat la început? Este vorba despre raportarea evenimentelor exterioare la timpul interior, iar apoi despre transfigurarea, sau uneori degenerarea acestuia în sufletul persoanei care receptează momentele respective, cu precădere un anumit fapt care îi marchează definitiv viața. Să descoperim însă astfel de resorturi fine mai pe îndelete.

Urmărind argumentarea cu referire la termenul *chronos – timp* din renumitul volum al lui Francis Peters, găsim următoarele:

1. *Timpul*, ca personificare, Chronos, apare în cosmogoniile cvasimitice înainte de a-și face loc în cosmologiile filosofice. „Oriunde își va fi având originea, puternicul Timp apare ca motiv de căpetenie la poeți și mai cu seamă la tragedieni” (Peters 2007: 59). Rezultă astfel că timpul e o figură puternică, ce nu numai că stă la obârșia procesului genealogic, ci totdeauna stăpânește și cârmuiește *kosmos*-ul.

2. Solon, la rândul lui, folosește expresia „Chronos, stăpân peste judecăți” (*dike*).

3. Apoi limbajul figurativ-mitologic dispare încetul cu încetul, odată cu filosoful-poet Empedocle, și Anaximandru, care îl utilizează diminuând progresiv ideea de personificare. Parafrazând, punctul asupra căruia cei doi gânditori se pun de acord ar fi plasarea timpului în afara *kosmos*-ului, acesta fiind totuși într-un fel rânduie de timp.

4. Începe după aceea să se producă o schimbare, odată cu pitagoreicii, pentru care *kosmos*-ul era deopotrivă o făptură vie (*zoon*), care respiră, și principiu al Limitei (*peras*). Se face distincție totuși între timpul nelimitat, extracosmic, ce face parte dintre *apeira*, și timpul cantitativ, cosmic, această idee pitagoreică fiind de mare însemnătate. Apoi Platon adaugă acestor lucruri conceptul de *aion*, preluat din

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide” Filiala din Iași a Academiei Române, România.

gândirea presocratică, adică durata de viață a universului. „Pe scurt, *chronos* este pentru Platon un chip (*eikon*) veșnic, ce se mișcă în conformitate cu numărul, al eternității (*aion*) statornic în unitatea sa” (Peters 2007: 61).

5. Atât pentru Platon, cât și pentru Aristotel, timpul și mișcarea sunt strâns legate într-un fel de relație reciprocă. Este vorba de o mișcare regulată, ciclică, pe care Platon o pune pe seama alteia, mișcarea diurnă a cerurilor.

6. Existența timpului ca *eikon* îi permite lui Platon posibilitatea de a-i atribui, în oarecare măsură, un statut ontologic. Aristotel însă, pentru care timpul reprezintă calculul sau numărătoarea (*arithmos*), consideră că este nevoie și de un calculator, în termeni moderni, adică afirmă că dacă n-ar exista o inteligență din afară, n-ar exista nici timp.

7. Contribuția epicureană la filosofia timpului a constat, în principal, într-o încercare de a defini modul său de existență. Timpul nu este o *prolepsis*, o anticipație universală edificată pe un șir de experiențe, ci este o evidență imediată, pe scurt un accident al unui accident (Sextus Empiricus). Asemenea definiții par să se estompeze la stoici, care subsumează *timpul* unei clase mai largi, pe care o denumesc *corpuri*.

8. În sfârșit, Plotin acordă o atenție deosebită problemei timpului, considerând-o, la modul platonician, în strânsă relație cu cea a eternității. Dezavuând doar parțial teoriile aristotelică și platoniciană, el propune formularea chestiunilor despre *aion* și *chronos*, primul desemnând viața celor inteligibile.

Așadar, încercând a rezuma, în cheie modernă, toate acestea, Timpul ar fi deci o întruchipare a unei puteri cosmice, suveran peste capacitatea de a judeca, în sensul larg al cuvântului, și stăpân peste limitele firești. Este, totodată, o *icoană* (în sens etimologic) care provine din veșnicie (*eon*). Totuși, nu este absolut imuabil, ci este înzestrat cu oarecare *mișcare*, în alt sens, cel psihologic-afectiv de acum. Am rememorat trăsăturile timpului din Antichitate, nu dintr-o plăcere a erudiției, ci pentru a înțelege cum se desfășoară unele raporturi dintre *timp* și *limită*, și ulterior, *nebunie*, cu atât mai mult cu cât teoriile vechilor greci erau cunoscute, aprofundate și îmbunătățite mai târziu de grecii cei noi, de bizantini, mai precis de Sfinții Părinți.

În acest context mai vast, și în măsura în care se poate explica un anumit traseu existențial al scriitorului la care ne referim, Ștefan Baștovoi, devenit prin intervenție divină, călugărul Savatie Baștovoi, interesează și aserțiunile despre *limită* și *hotar-hotărâre* ale lui Gabriel Liiceanu:

Cum anume apare acest hotar, dacă el este indus de cineva, dacă el este dat *din afară*, dacă este rezultatul unei geometrii divine care desparte apele, pământul și cerul, sau dacă, dimpotrivă, este rezultatul unui proces subtil, în care hotarul pare că *se dă* singur – este un lucru la care, în fond, nu se poate răspunde. Oricum, hotarul este *dat* sau *primit*, indiferent dacă el este efectul unei raționalități oarbe sau proiecția literară a unui spirit divin. Orice lucru este *hotărât* de la bun început, în măsura în care el a primit hotarul care-l constituie și în virtutea căruia el este ceea ce este. Tocmai pentru că au primit hotare, pentru că nimic nu mai e de clintit în starea lor, pentru că totul este fest, ferm și nemodificabil – *lucrurile sunt hotărâte*. Ele sunt hotărâte din eternitate și de la începutul lumii; ele sunt hotărâte *o dată pentru totdeauna* (Liiceanu 2004: 41–42).

În tușele destul de groase, aproape *destinale*, ale acestei definiții, receptorul poate găsi o minimă înțelegere a faptului că scriitorul basarabean pe care îl evocăm s-a *convertit* la creștinism, de unde trăise până în adolescență într-o familie cu totul și cu totul ateistă. Să ne aplecăm însă, cu luare-aminte deci, asupra fondului *intim-străin* al lui Baștovoi, cum ar spune tot filosoful român Liiceanu, adică asupra determinațiilor sale principale, a) a celor modificabile – locul (patria), limba, religia, numele, clasa (casta), *libertatea*; și b) a limitelor/ determinațiilor imuabile (zestrea somatică, cea mentală, sex, ascendența-părinții, rasa, națiunea, epoca). Ar trebui astfel să prezentăm unele coordonate ale vieții lui Baștovoi pornind de la intrarea în monahism, într-un fel de biografie inversă... Însă unul dintre cele mai importante elemente este faptul că poetul aparține de două spații geografice/ țări (ba chiar de trei!), că a trăit sub două regimuri politice aparent diferite, a cunoscut două tipuri de cultură și s-a exprimat în două limbi, cel puțin în tinerețe. Într-adevăr, timpul, cum am amintit, situația (*katastasi*) diacronică i-a jucat o *festă*, astfel încât acesta, odată cu declanșarea fenomenului istoric numit „căderea Cortinei de Fier”, se găsește în situația că nu mai aparține „Mamei Rusia”, ci își dă seama că patria-mamă era de fapt România, o măicuță mai blândă, dar cu mult mai neînsemnată. S-a aflat, într-un fel, în situația complexă și derutantă a unui copil adoptat (evităm cuvântul „răpit”), care își regăsește, după ani buni, mama naturală. Jocul matrioșcelor a continuat și a (re)descoperit, cu surprindere, că mai există și o a treia țărișoară, Basarabia, care deținea rolul cel mai ingrat și imprecis – și de mamă, și de soră (adevărată sau vitregă) a uneia din celelalte două – România și U.R.S.S., în fapt o regiune orfană până în ziua de astăzi. (Să nu uităm că, de fapt, Șt. Baștovoi a copilărit în sătucul Oricova, care nici măcar nu figurează pe hartă!).

Dincolo de toate acestea, atunci când îmbracă haina monahală, Ștefan, care își preschimbă numele în Savatie, abandonează el însuși pe cele două „măicuțe”, și se reîntoarce, la modul eliadesc, la patria originară, Basarabia (Moldova de dincolo de Prut), mai mică, dar mai apropiată de structura sa sufletească. Astfel de oscilații existențiale au avut la bază și unele motive intrinseci, aparținând sferei culturale. Copleșit de vastitatea și valorile literaturii ruse (Tolstoi, Gogol, Dostoievski ș.a.), tânărul poet a îmbrățișat aici alte valori, aproape noi pentru el, minore, în termenii lui Blaga, cum ar fi Eminescu (!), T. Arghezi, Ion Barbu și (post)modernii. Au mai existat, de asemenea, granițele, precum și deschiderile limbii folosite – inițial, limba rusă, cu toate libertățile și asperitățile sale, iar apoi limba română, cu expresivitatea și melodicitatea proprie, care s-a transformat deodată în așa-zisa limbă moldovenească. Poate că seria de schimbări repetate a indus, prin contiguitate, o altă schimbare, cea mai importantă din existența spirituală a scriitorului, și anume faptul că a intrat în călugărie în anul de grație al Domnului 1999.

În acest punct ar trebui să reflectăm puțin la întrebarea dacă mai există literatură religioasă sau de tip religios la noi, la români ? Căci ea este admirabilă, vorba lui Caragiale, dar lipsește aproape cu desăvârșire. Recurgem aici, în parte, la un citat extras chiar din scrierile eseistului Baștovoi.

Sunt poeți care fac sau au făcut poezie religioasă. Începând cu Nichifor Crainic sau cu Vasile Voiculescu, ajungând până la Anania. Puțini dintre ei însă reușesc să scrie o poezie bună. Există, nu știu cum, o dimensiune dogmatică, de multe ori, în poezia care se scrie, dăunătoare ei. Mă gândesc că ar fi fost mai interesant dacă poeții creștini

renunțau, să zicem, la alegorii sau parabole, fabule sau la declarativisme și retorisme, prin care se susține fățiș că autorul crede în Dumnezeu (Baștovoi 2007: 200).

În ceea ce ne privește, reținem un nume mai special din cuprinsul literaturii creștine române de azi, și anume părintele Ioan Petraș, cu volumul *Lăcrimarul înflorit*, pentru care Cuvântul, în sens primordial și metaforic, înseamnă un potir încăpător, iar în sens anagoric, mistic, deși aparent neîndestulător, conține în fapt *cuvântul*. De altfel, înțesat de miresme vechi, limbajul folosit este cel al cărților din stranele bisericești, însă în pofida acestor lucruri, se desprind sensuri noi provenind din ambivalentele valori ale unor termeni religioși. În concordanță cu noile virtuți ale limbajului instaurat de poetul amintit, heruvimii își permit să aparțină unui bestiar inocent și, nici mai mult, nici mai puțin, „să pască prin pășunile Cerului rouă de argint”. Opul respectiv poate fi citit și ca un Prohod post-modern, al cărui ceremonial este însoțit de „flacăra Busuiocului”, de Trandafirul cel Mare, de îngerul-cavaler fără de moarte, toate transfigurându-se în Învierea cea mare, nenumită, dar înțeleasă în subtext, în majoritatea versurilor acestei cărți. Am adus în discuție pe autorul *Candelabrelor cerului*, volum mai recent, pentru avea măcar un punct de reper (Timișoara) pe harta restrânsă a literaturii religioase de la noi.

Revenind la scriitorul „moldovean”, vom vorbi de *identitate profană și alteritate religioasă*, în sensul că, în urma experiențelor pe care le-a trăit, și care ar fi trebuit să ducă la un fel de schizoidie (ceea ce s-a și întâmplat odată cu internarea temporară la spitalul de psihiatrie Socola, în timpul liceului), s-a ajuns până la urmă la un fel de regăsire a unității (primordiale) a persoanei, prin taina pătrunderii în viața monahală de la mănăstirea Noul Neamț. Deși *identitatea profană* a lui Baștovoi părea, până la un punct, una stabilă (în familie era un răsfățat al sorții; era apoi un artist cu personalitate bine conturată în cenaclurile de la Iași), totuși, pe la 20 de ani, tânărul pornise în căutarea unui *alter*, a ceva sau a cuiva care să îi satisfacă pe deplin setea de cunoaștere, de noi forme de cultură, de noi experiențe și să îi umple un anumit gol sufletesc rezultat din inconsistența reprezentărilor lumescului. Poate a contribuit la aceasta, în sens neo-freudian, și imaginea autorității paterne, profesor de logică formală la Universitatea Pedagogică din Chișinău, șef al acerbei propagande ateiste din capitala basarabeană, astfel încât adolescentul să dorească cel puțin imaginea unui nou Tată, în întruparea tatălui ceresc, desigur, al lui Dumnezeu.

Astfel încât, în perechea inițială *identitate profană – alteritate religioasă*, al doilea termen nu este nicidecum negativ, ci este o altă fațetă a celui dintâi. Deoarece, se afirmă în volumul *Identitate și alteritate în cultura tradițională*,

Se va prefera utilizarea pe tot parcursul studiului ce urmează a sintagmei *identitate/ alteritate* în forma ei sintetică, variantei analitice *identitate și alteritate*, din mai multe considerente. În primul rând, pentru că în culturile tradiționale, identitatea nu este niciodată separată strict de alteritate, mai precis, nu poate fi concepută în afara alterității [...]. În al doilea rând, pentru că la nivelul persoanei ca atare, în perioada socializării primare – când se pun bazele realității și, implicit, ale identității individuale –, dar și după aceea, pe parcursul întregii existențe, identitatea proprie (cu tot ceea ce implică: conștiință de sine, eu, personalitate socială etc.) se va defini întotdeauna prin intermediul identității celorlalți, altfel spus, prin intermediul alterității (Crupa 2011: 15).

Nu vom insista excesiv asupra raportului identitate/ alteritate, pentru că unele chestiuni general-teoretice sunt destul de cunoscute. Mai rămâne de clarificat ceea ce afirmam la început, și anume legătura „intimă” dintre trecerea timpului și declanșarea nebuniei, un anumit tip de nebunie. Aceste aspecte derivă și din eseul lui Baștovoi, *Cu un sărut mai aproape de moarte*, din care spicuiim:

Când eram mic, nu suportam ticăitul ceasurilor. Și asta nu pentru că sufeream cu nervii sau de insomnie, ci pentru că ceasul îmi amintea de existența timpului. Fiecare tic-tac era pentru mine ca o bătaie în porțile morții. Când mă culcam în pat și în întuneric se mai vedea doar conturul albicios al ferestrei, ticăitul ceasului se asemăna cu zgomotul roților unui tren care mă duce spre moarte.

Era atât de scurt un ticăit, dar era destul ca să mă cufunde într-o tristețe doborâtoare, într-o tristețe din care nu credeam că voi ieși vreodată. Era îngrozitor să știu că eu nu-mi voi putea întoarce timpul vieții nici măcar cu un singur ticăit. Mă sfâșiam simțind cum dispăre în neființă pentru totdeauna și irecuperabil sunetul acela monoton și trist... (Baștovoi 2007: 19).

Așadar, trebuie să reținem că protagonistul susține că nu suferea cu nervii, adică nu era nebun... De fapt, în seria adjectivelor *bun* și *rău*, „la mijloc de rău și bun” se plasează *nebun*, un termen ambivalent denotând atât trăsături negative, însă și unele mai complexe, care, transmutate în alt context, devin paradoxal pozitive, de la nebunia patologică la nebunia sfântă fiind o scală destul de largă, în care s-a integrat și scriitorul menționat. De fapt, *pathos*-ul antic și pătimirea creștină conțin, în definitiv, aceeași rădăcină... Este cert că *nebulul/ cel nebun* are o aversiune față de trecerea timpului; era, altminteri, aproape de la sine înțeles că „personajul principal”, în persoana lui S. Baștovoi trebuia să găsească o soluție superioară, o trecere riscată într-un plan atemporal, acea stare numită *nebunia întru Hristos*. Pe coperta volumului *Casa timpului* apare, am putea spune obsesiv – dacă nu am realiza că am trecut în altă dimensiune, cea a sentimentelor religioase –, problema morții: „Moartea este puternică/ Moartea cântă cântecul ei de biruință.// Moartea pășește – eu sunt cununa de pe fruntea morții// Eu sunt drumul pe care calcă ea// Ca o ramură de brad sunt așternut la pământ,/ ruptă în iarna liniștită,/ scuturată de zăpadă.// Ce rămâne după ce va trece ea,/ moartea cu alaiul ei ?/ Durere și despărțire,/ oameni care nu se vor mai vedea.// Tăcerea care nu se spune,/ pe care o aude Dumnezeu” (*Moartea este puternică*).

Casa timpului este, desigur, o metaforă pentru *mănăstire*, acolo unde părintele Savatie și-a găsit temelie credinței și singurul loc unde *timpul* putea fi oarecum împlânzit (sau domesticit, ca să păstrăm un anume etimon). Totuși, acest poem ne zdruncină nouă, cititorilor, unele habitudini culturale și chiar doctrinare, deoarece pare scandalos, aproape o nebunie, să afirmi exact contrariul celor regăsite în imnurile bizantine de Înviere, mai ales celebrele versete „Unde-ți este moarte, boldul?/ Unde-ți este, iadule, biruința?”, dacă n-am avea în vedere următoarea cheie de lectură, oferită pe parcurs – eul liric/ monahul/ însinguratul în creștinism primește de bunăvoie o asemenea umilință, încât se consideră pe sine însuși un fel de aliat al morții, în sensul că se simte foarte păcătos, *cel mai mic dintre păcătoși*, cum se spune în limbaj duhovnicesc. Așa cum Iisus purta o coroană de spini, prin similitudine, eul/ identitatea alterată este cununa de pe fruntea morții, o sintagmă formal pozitivă, exprimând în același timp poate cel mai mare rău cu putință;

imaginea cununii este culeasă, probabil, de pe pământurile autohtone, fiind o modestă ramură de brad (să nu uităm că, la români, cetina are semnificații etnologice funerare).

Ambiguitatea cuvântului *așternut*, care este și adjectiv, și substantiv, face trimitere iarăși la *orizontalitate* (a morții), de unde *cununa* semnifică o persoană în ipostază verticală, și rememorează versurile eminesciene „Ci împlețiți-mi pat din tinere ramuri”, din *Mai am un singur dor*. Apoi participiile *ruptă*, *scuturată* confirmă ideea de *destrămare* finală, de inutilitate a omului plin de păcate, și amplifică sentimentul de deșertăciune. Interogațiile dinspre final, *ce rămâne după ce va trece ... moartea cu alaiul ei ?* bulversează din nou reprezentările obișnuite, fiindcă substantivul *alaiul* sugerează o sărbătoare, și mai puțin un cortegiu, însă lucrurile se clarifică odată cu leștul expresiei – *oameni care nu se vor mai vedea*, vers care șchioapătă puțin din punct de vedere prozodic, dar, fiind o unitate silabică mai lungă, accentuează altă idee, aceea că, în vremea de apoi, oamenii vor dispărea (nu vor mai fi văzuți), deci o lipsă concretă, și, mai grav, nu se vor mai întâlni unii cu alții, nu vor mai fi în comuniune (nu se vor mai vedea între ei). Prin urmare, diateza pasivă se transformă cu ușurință într-una reflexiv-reciprocă, ducând cu gândul la o lipsă afectivă, un gol spiritual aproape absolut. Singura posibilitate de salvare este prin *tăcerea* (provenită din toată această suferință nenumită) pe care *o aude* însă *Dumnezeu*. Iar pentru că poemele nu trebuie să fie explicite, deși ni se transmite că *moartea este puternică*, ultimul vers este de la sine înțeles că ar fi trebuit să fie *dar mai puternic este Dumnezeu*, însă acesta lipsește cu desăvârșire tocmai pentru a pune sufletul celui credincios la încercare, la eludarea morții.

Cuprinsul cărții este împărțit, de fapt, în trei secțiuni – *Fericit bărbatul...*, *Casa timpului și Tânguiri (de ziua morții)*: prima secțiune face aluzie la imnul ortodox „Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioșilor”, *Casa timpului* la îmbunarea celui mai înverșunat ‘dușman’ al omului, iar ultima parte constituie un oximoron în sine. Întâiul poem, *Bărbat netrebnic...*, îmbină accente din psalmii lui David cu sonorități din plângerile veterotestamentare ale lui Iov, alternând reproșuri la adresa celui păcătos, cu sentimente de compătimire, în felul următor: „Slăbit când te cobori, iubite om,/ În somn, ca într-o luminoasă groapă,/ Cine muncește noaptea neplătit/ Și dimineața totuși te dezgroapă?” (p. 7), sau de fraternizare cu cel căzut în păcat: „Frate al meu, cât de ne-nțeles/ Căile noastre sunt întrețesute./ Bunule, care ai cules/ Lauda toată-a fetelor căzute”. De la *identificare* (cu cel rău) la *schimbarea* persoanei/ *metanoia* („luminoasa groapă”), se trece apoi la o a treia stare, de dedublare sau mai bine-zis *ambivalență* a sinelui – *frate al meu, bunule*, în tonalitate argheziană. La întrebarea despre personajul neplătit, un fel de gropar, sau de argat, servitor al omului, până la un punct, care săvârșește minunea implicită de a învia sufletul celui păcătos, nu se poate răspunde decât într-un singur fel – este vorba de Hristos, mântuitorul omului pe pământ. În partea a doua a poemului, mai ermetică, acolo unde are loc transfigurarea, deja *eul liric* se adresează lui însuși cu apelativul *stăpâne*: „Stăpânule, îți zic, te chinuiești/ În van să te ridici mai sus de fire –/ Nici ție, dar nici lor, n-ai să lunguești/ Timpul cel hărăzit spre folosire” (p. 8). De la astfel de adresări care aparțin unui registru vechi de semnificații se ajunge la o imagistică, extrem modernă, din domeniul intimității corporale, care aproape că nu poate fi reprodușă aici. La nivel de vocabular, reținem un termen căruia i se acordă veșmânt

nou, prin atribuirea unui plural feminin unui cuvânt care în mod normal deține doar formă de masculin – *holteie*.

Această virtute creștină, *bărbăția*, adică maturitatea deplină, sau atingerea stadiului dreptei judecăți, preluată din cele trei virtuți păgâne – reiese și din poemul *Unde petreci...*, din care cităm, mai întâi prima, și apoi ultima strofă: „Unde petreci veselia ta,/ Asemănatule Celui fără seaman?/ Noaptea vieții – prilej de odihnă,/ Pentru cine? Fratele meu geamăn!”. Există aici niște straturi textuale subconștiente, involuntare, care provin din lecturile eminesciene, chiar dacă Savatie Baștovoi își reneagă mentorul de tinerețe, Eminescu, aproape cu vehemență, în *Ortodoxia pentru postmoderniști*, în amplul capitol despre *nebulia* romanticilor (*Patologicul și demonicul la romantici*). Unele undulații versificatorii din *Luceafărul* și din *Gemenii* se regăsesc cu siguranță aici („Brigbelu ce cu Sarmis e frate mic de-a gemeni/ Ca umbra cu ființa sunt amândoi asemeni” sau, și mai bine, „Nebunul Sarmis – care-i cu craiul frate geamăn –/ Ca umbra cu ființa ei amândoi s’asamăn”). Încheierea din poezia basarabeanului primește aceeași tonalitate ca la început: „Noaptea neînțelepciunii tale/ Pentru ce o statornicești?/ Asemănatule Celui fără seamăn,/ La noapte, spune, unde ești?”. Construcția perifrastică „*asemănatul Celui fără seamăn*” dovedește încă o dată relația identitate/ alteritate care se instaurează prin intermediul dogmei creștine, cum că „omul este chip și asemănare a lui Dumnezeu”.

În poemul *Minunea* se suprapun microcompoziții asemănătoare *Psalmului 50*: „Deci precum ai săvârșit minune/ Într-o noapte, stând Dumnezeiește,/ Nu uita nici jalnicul meu nume/ Și precum zăpada îl albește”, ecou al precunoscutei versete „Stropi-mă-vei cu isop și mă voi curăți, spăla-mă-vei și mai vârtos decât zăpada mă voi albi”, amestecat cu ironie postmodernă: „Numai eu, netrebnicul și sluga,/ Ciorilor celor prea negre seamăn”, unde „ciorile” poate fi o trimitere modernă la sutanele monahale. O altă strofă, „Și vândut de bunăvoie morții/ Cu nerușinare, Doamne, cer/ Ca să strici cu mare milă sorții/ celui care m-a legat în fier”, atrage atenția prin viziunea lipsei de negociere cu moartea, iar personajul principal se recunoaște în mod indirect ca fiind un alt Iuda, pentru că imediat după aceea adaugă – „Cu nerușinare, Doamne, cer”. Rămâne un mister de ce Dumnezeu trebuie să se arate „cu mare milă” față de asemenea nefărtat, cum se spune în povestirile noastre folclorice. În *Ceasul al nouălea* din nou întâlnim sonorități eminesciene într-un vers fundamental: *Iată, morții dat mi-i a mă da*, care își are sursa în *Odă (în metru antic)*, „Ca să pot muri liniștit/ pe mine mie redă-mă”, secvență care fusese eronat comentată, din punct de vedere literar, în *Ortodoxia pentru postmoderniști*, însă adecvat din punct de vedere dogmatic, al credinței creștine.

Fatalismul din strofa respectivă (a lui Baștovoi) este într-o anumită măsură estompat de faptul că identitatea acestuia se pliază până la un punct peste alteritate, adică omul păcătos dinăuntru trebuie desigur dat morții, uitării cel puțin, iar omul cel nou, Adam cel nou, cum se consideră în apologetica ortodoxă, trebuie să iasă la iveală (chiar dacă mai este adăugat un vers-apendice precum „Singur de trei ori m-am lepădat”). Dacă pe unii cititori astfel de construcții poematice nu îi impresionează decât în cazul în care au ceea ce se numește simțire creștinească, nu se poate însă să nu acorde un răgaz aparte asupra unor expresii mai elocvente precum *viața cea călătorită* sau asupra unor deconstrucții sintactice expresive, precum următoarea: „Iată în ce fel îmi este trupul/ Țintuit cu ținte nevăzute/ Urlă

noptii mele lupul/ Oaia sufletului meu a rupe”. Apoi, paradigma *bunului păstor*, pe care o mai observasem și în *Minunea*, sub o formă surprinzătoare („Și păcatul morții iar îl pasc”), se integrează într-o viziune mai amplă a imaginarului, foarte discretă, cuprinzând tabloul baladesc din *Miorița*, dar unde *oaia cea mai iubită* este chiar *oaia sufletului...* Mai nepotrivită ni se pare nu identificarea parțială cu ciobanul moldovean, ci transpunerea subită de pe plaiul mioritic drept în mijlocul Israelului, prin folosirea invocației finale „Eli, Eli, lama sabahtani?”.

Cu cine voi împărți noaptea nesingurătății mele este un poem amplu, metaforic, secvențial, din care extragem următoarele exemple: „Unde plângi, preabărbate, puternice./ Căderea ta cu milă îngâmfată?/ Lacrimi necurate, pline de furie:/ Nimănui n-au ajutat vreodată” (p. 16), iar apoi, în stilul lui Francisc din Assisi, ieromonahul Savatie preamărește frumusețea lucrurilor zidite și ocrotite de Dumnezeu, în imagini superbe, dintre care amintim croitoria florilor și a fulgilor de nea, măsurarea fiecărei pete de lumină, o anumită înălțime a valului etc. Adevărul este că autorul iese mereu din cuminența stihurilor religioase tradiționale, uneori forjând formule noi din cele împrumutate de la Dosoftei – „alinarea o am întrevăzut, singurătatea o am împărțit” etc., cu frânturi din imaginarul Vechiului Testament – „Cu poalele râului capul ni-l vom acoperi” (aluzie la botezul din râul Iordan), și incantații moderne și atemporale, în același timp: „Să plângem timpul nostru petrecut”. Inflexiunile simili-franciscane continuă în versurile din *Trâmbița*, în care unele vietăți sunt surprinse în ceasul apocaliptic: „Prin câmpuri moartea iarăși slobod îmblă/ În lumina lunii lucitoare/ Ia pe greierul ce stă pe stibla/ Și-l așază jalnic în cărare”. Toate acestea vehiculează indirect, în manieră creștină, aspectele teoretice despre *timp* și *veșnicie* rememorate la începutul acestei lucrări, însă denumite la modul poetic...

În paradigma *timpului* se află și așa-zisul roman al lui S. Baștovoii, *Nebunul*, pe care îl prezintă el însuși pe ultima copertă:

De la bun început, trebuie să spun că textul de față nu este o operă aghiografică, ci un roman scris cu toate uneltele necesare unei proze artistice, inspirat din realitățile consemnate în viața Sfântului Simeon cel Nebun întru Hristos din Edessa. Acțiunea se petrece în Emesa (Homs-ul de astăzi), cea mai însemnată cetate a Siriei, în veacul al VI-lea. Personajele sunt călugări, comedianți, prostituate, cerșetori, care împreună oglindesc tabloul societății bizantine de atunci și totodată surprind frământările și căderile dintotdeauna ale sufletului omenesc.

Mai trebuie să înțelegem că nebunia întru Hristos era o formă specială de asceză, caracterizată prin faptul că cel care o practica blama înțelepciunea și valorile lumii obișnuite, simulând anumite acte care în mod firesc sunt condamnabile, după cuvântul Sfântului Pavel, care spune:

Noi suntem nebuni pentru Hristos; voi însă înțelepți întru Hristos. Noi suntem slabi; voi însă sunteți tari. Voi sunteți întru slavă, iar noi suntem întru necinste! Până în ceasul de acum flămânzim și însetăm; suntem goi și suntem palmuiți și pribegim, și ne ostenim, lucrând cu mâinile noastre. Ocărâți fiind, binecuvântăm. Prigoniți fiind, răbdăm. Huliți fiind, ne rugăm. Am ajuns ca gunoiul lumii, ca măturătura tuturor, până astăzi.

Păstrând fără să vrea anumite paradigme originare de la Erasmus din Rotterdam, din *Laus Stultitiae* sau *Encomium moriae* (1509), apologie a pasiunii exaltate sau a nebuniei adevăratului creștin care-și dedică viața credinței, și continuând cu alte exemple subînțelese de sfinți ortodocși „nebuni întru Hristos”, precum Andrei cel nebun întru Hristos, Teofil cel nebun întru Hristos, și chiar sfinte care și-au dedicat viața acestei forme extreme de devoțiune, autorul acestei scrieri hibride, după modelul *Vieților sfinților*, ne oferă de fapt o alegorie, în sensul foarte larg al termenului, și o autobiografie, o explicație creștină a propriei sale vieți. A prezenta partea epică a acestei cărți presupune o oarecare dificultate, deoarece ea este subsumată misiunii creștine, anagogice, unui scop mai înalt. Într-un interviu, Alexandru Vakulovski, modelul personajului Sașa din romanul *Iepurii nu mor*, crede că... „Chiar din momentul în care s-a călugărit, părintele Savatie Baștovoi a fost privit ca un *nebun* chiar și de o parte din prieteni. Probabil că a știut și a simțit asta și de aici vine înțelegerea vieții Sfântului Simeon cel Nebun”.

Cel mai interesant fenomen care se petrece cu acest volum, de vreo 100 de pagini, este că intenția sa principală seamănă întru câtva cu aceea a lui Nikos Kazantzakis din celebrul roman *Ultima ispită*. Subliniem aici răspicat faptul că, în original, titlul este *O teleutaios peirasmos* (Ο τελευταίος πειρασμός), așadar cei care au adăugat „Hristos” în titlu, unii traducători, și regizorul american Martin Scorsese au denaturat adevărul de dragul comercializării, și au dat deoparte cu totul semnificațiile adânci pe care Kazantzakis le subliniază în prologul cărții:

Cartea aceasta nu e biografie, este o mărturisire a omului care luptă. Publicând-o, mi-am făcut datoria; datoria unui om care a luptat mult, s-a amărât mult în viața lui și a sperat mult. Sunt sigur că orice om liber care va citi această carte, plină de dragoste, Îl va iubi mai mult ca niciodată, mai bine ca niciodată (Kazantzakis 2011: 12).

Din păcate, aceste speranțe nu s-au adevărit, cartea a fost citită superficial, iar rezultatul dezastruos a fost excomunicarea grecului de către patriarhul Athenagoras, din acea vreme, care, în treacăt fie spus, ținea în taină, în biblioteca personală, toate cărțile celui îndepărtat de Biserică.

Am făcut aceste paranteze nu întâmplător, ci pentru că numele lui Kazantzakis, care era aproape să primească premiul Nobel, este invocat la modul negativ, bineînțeles, de către Savatie Baștovoi, în *Ortodoxia pentru postmoderniști*. Cu toate acestea, cei doi scriitori utilizează o modalitate romanescă similară – își ascund identitatea sub chipul unui „patron”, numai că românul își ia ca emblemă un biet sfânt nebun, pe când Kazantzakis îndrăznește să propună o *Imitatio Hristi* literaturizată foarte complexă și insuficient înțeleasă. Aceste două exemple, asemănătoare și oarecum opuse, ne fac să înțelegem și mai bine relațiile foarte fine pe care le-am menționat, dintre identitatea profană și alteritatea religioasă, dintre realitate și ficțiune, dintre literatură și religie. Mai evocăm aici părerile lui Michel Foucault din *Istoria nebuniei*, definite de autorul ei ca o arheologie a alienării, francezul făcând parte încă din anii '60 din mișcarea anti-psihiatrică, ce declară și demonstrează că de fapt nu există nebuni, nici măcar în epoca modernă...

În cuprinsul lucrării noastre am introdus implicit diverse aserțiuni din volumul eclectic *Ortodoxia pentru postmoderniști*, al cărui titlu poate fi citit și *Ortodoxia pe*

înțelesul postmoderniștilor, o colecție de articole, eseuri critice și interviuri, care încearcă să concilieze într-o câțva „epoca” postmodernă, în sensul foarte larg, cu principiile și valorile creștinismului. De fapt, monahul Savatie Baștovoii însuși se află în ipostaza inedită de a fi, nici mai mult, nici mai puțin decât un „călugăr postmodern”, în care contrariile se atrag, iar noi, cititorii, și credincioșii, în același timp, îl percepem ca pe o persoană smerită, aprig apărător, misionar al valorilor și dogmelor ortodoxe, care propune înfierarea crimelor comunismului și dezavuează masoneria, pe de o parte, iar pe de alta, ca pe o personalitate publică, ce apare în interviuri televizate și emisiuni radio, care deține editură proprie și face muncă de editare a *Filocaliei* ortodoxe ș.a.m.d. El și scrierile lui rămân, de asemenea, într-o paradigmă foarte basarabeană, în care cele spirituale, dar și cele foarte materiale sunt în armonie, iar cărțile lui se pretează la o lectură molcomă, însă unele sunt susceptibile de a fi ecranizate și de a ajunge niște volume la modă. Încheiem aici, reamintind faptul că Ștefan/ Savatie Baștovoii rămâne, de asemenea, fidel propriei paradigme, aceea a nebuniei înțelepte, care împacă trăsăturile identității profane cu cele ale alterității religioase, imaginea idiotului dostoevskian cu imaginea unui sfânt lumesc.

Bibliografie

- Baștovoii 1999: Ștefan Baștovoii, *Casa timpului*, Timișoara, Editura Marineasa.
 Baștovoii 2006: Savatie Baștovoii, *Nebunul*, București, Editura Cathisma.
 Baștovoii 2007: Savatie Baștovoii, *Ortodoxia pentru postmoderniști*, București, Editura Cathisma.
 Crupa 2011: Adrian Crupa, *Identitate și alteritate în cultura tradițională*, Iași, Editura Tehnopress.
 Kazantzakis 2011: Nikos Kazantzakis, *Ultima ispită a lui Hristos*, traducere, postfață și note de Ion Diaconescu, București, Editura Humanitas.
 Liiceanu 2004: Gabriel Liiceanu, *Despre limită*, București, Editura Humanitas.
 Peters 2007: Francis E. Peters, *Termenii filosofiei grecești*, traducere de Dragan Stoianovici, București, Editura Humanitas.

Profane Identity and Religious Alterity in the Works of Ștefan Baștovoii

Analysing the volumes *Casa timpului/ The House of Time* (poems), *Nebunul/ The Madman* and *The Orthodoxy for the Postmodern* (essays), we followed the distinctions and the analogies between the profane identity and the religious alterity in what concerns the author Ștefan Baștovoii, notions excluding each other, to a certain extent, but they reconcile, paradoxally, through the artistic formula of the madness for Christ preferred by this writer. As we know, the madness for Christ was a special form of asceticism, characterized by the fact that, the person who practiced this blamed the wisdom and the values of this world, simulating some acts which are commonly blamable. One of the critics of those writings affirmed that they are such volumes which, alienating us from nowadays, are also extremely "updated". For example, the action of the pseudo-novel *The Madman* takes place in a turbulent sixth century, during the emperor Justinian's rule, but the scenes depicted can also belong to the XXIst century, when there are monks, prostitutes, merchants, impostors, as well as saints. The writer/ the monk Savatie Baștovoii finds in the original hypostasis of being, neither more nor less, "a postmodern monk"; in his person the contraria attract each other, and in the same time, the readers and the believers see him as a humble

person, a strong defender of the values and orthodox dogmas, who, on the one hand, proposes the condemnation of the communist crimes, and disavow the masonry, and on the other hand, as a public personality, who appears at the television for interviews, who has his own publishing house and offers Orthodox editions of *Filocalia* etc. He and his writings remain in a paradigm which strongly belongs to Basarabia, in which the spiritual things and the concrete ones are in harmony, so his books can be submitted to a slow reading, and in the same time, could become en vogue movies or volumes. So, Ștefan/ Savatie Baștovoi remains faithful to his own paradigm, that of the wise madness, which conciliates the features of the profane identity with those of religious alterity, the image of the dostoievskian idiot with the image of a mundane saint.